

Boris Brendza, Marián Grupač

Trnavská skupina

(Poézia konkrétnej abstraktnosti)

Obr. 1 Lubomír Feldek
(Prameň: Internet)

Obr. 2 Jozef Mihalkovič
(Prameň: Internet)

Abstrakt

V štúdiu o básnickej literárno-umeleckej skupine z Trnavy – Trnavskej skupine si predstavíme jej zakladajúcich členov (Jána Stacha, Jána Ondruša, Jozefa Mihalkoviča a Ľubomíra Feldeka). Analyzujeme rôzne názory na esteticko-umelecké smerovanie konkretistov, ich obsahovú koncepciu, príbuzné znaky, no aj rozdielnosti vo vnímaní poetickej výpovede, posolstve. Zaujímavá bude aj stať o analógii s inou literárno-umeleckou skupinou pôsobiacou v rovnakom období v USA – Beatnikmi. Ďalej si priblížime plánované, či skôr realizované publikovanie ich prvého spoločného vystúpenia v časopise Mladá tvorba. Na záver si zhrnieme celkový prínos básnikov združených v Trnavskej skupine.

Kľúčové slová

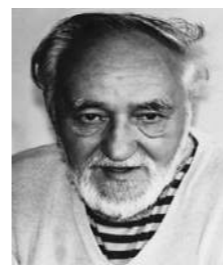
Trnava. Konkretisti. Trnavská skupina, Básnik. Poézia. Znak. Metafora. Obraznosť.

Abstract

In a study of poetic literary-artistic group from Trnava - Trnava group, we will introduce its founding members (Ján Stacho, Ján Ondruš, Jozef Mihalkovič and Ľubomír Feldek). We analyze different views on aesthetics and art direction Concretists their content concept, related features, but also differences in the perception of poetic. Interesting is analogy with another literary-artistic group operating in the same period in the USA - Beat Generation. Furthermore, there were approximately planned or implemented before publishing their first appearance in the magazine Mladá tvorba. Finally, we summarize the overall contribution of poets associated in Trnava group.

Key words

Poetry. Trnava group of poets. Concreteness. Literary magazine Mladá tvorba.

Obr. 3 Ján Ondruš
(Prameň: Internet)

Obr. 4 Ján Stacho
(Prameň: Internet)

Hviezdna generácia

Najvýstižnejšie to hádam pomenoval básnik Štefan Moravčík, ktorý o Trnavskej skupine napísal: „Bola to hviezdna generácia, imponantná, čosi také sa ťažko u nás ešte niekedy vynorí. Pritom každý z nich bol sám, robil si svoje a bránil sa dákemu zahrnutiu do spoločného mecha.“ (Moravčík, 1992). Vlastnil Kovalčík už len potvrdil Moravčíkovo tvrdenie, keď na margo vzniku a jestvovania Trnavskej skupiny uviedol, že dodatočne sa ukázalo, že aj v minulosti šlo o skupinu len v takom zmysle – formálne sa združiť a individuálne sa pokúsiť písať naozajstnú poéziu. (Bokníková – Tóthová, 2006).

Viliam Marčok v súvislosti s predstaviteľmi trnavskej skupiny hovorí o „pestrom vejári individuálnych úsilí, ktoré na prvý pohľad môžu vyvolávať až dojem, že skupina fakticky neexistovala“. Ak však, podľa Marčoka, neporovnávame poéziu týchto básnických veľikánov povrchno, na základe nejakej „poetickej dogmy“, ale podľa jej vnútorného zmyslu, musíme uznať, že každý z nich realizoval a rozvinul východiskové dispozície konkretizmu podľa miery svojho talentu. Osobnosťou tak bola potom, ako uvádza ďalej Marčok, determinovaná aj rôzna miera odklonu každého z nich od dobového „novoschematizmu“ (Marčok, 2004).

Literárne skupiny mávajú príbuzné osudy. Do jednotlivých literárnych skupín, družín, spolkov či zoskupení sú literárnymi kritikmi a teoretikmi literatúry zaradovaní spisovatelia, ktorí majú niečo spoločné – spája ich príbuznosť v tvorbe, sú si blízki v mimoliterárnom pôsobení, či sú jednoducho generačne príbuzní. Napokon faktom ostáva však opodstatnené tvrdenie, že každý spisovateľ predstavuje v svojej tvorbe predovšetkým seba, svoje videnie sveta, svoj literárny fortiel a umenie, nedbajúc na to, do akej literárnej „škatuľky“ bol dobrovoľne či nevedomky zaradený...

Trnavskí „bítnici“

V súvislosti s Trnavskou skupinou, inak nazývanou aj „konkretisti“, sa ponúka širšia analógia s inou skupinou básnikov, ktorá „vznikla“ v USA a vstup do literatúry jej členov sa datuje v približne rovnakom období (druhá polovica 50. rokov 20. storočia), a ktorej predstaviteľia, tak ako tí „trnavskí“, boli teoretikmi spájaní do jednej skupiny a nazývaní „bítnici“, či „bítnická generácia“. Nie je mojím zámerom porovnávať, či spájať predstaviteľov týchto dvoch skupín. Na spoločnom príklade si však dovoľujem uviesť nejednoznačnosť a nepresnosť v kategorizovaní literárnych tvorcov do zoskupení, ktoré majú často len akúsi „evidenčnú“, „katalogizačnú“ funkciu. Taktiež sa na predobrazoch dvoch rozdielnych básnických „skupín“ len objasňujem skutočnosť, že i napriek zaradovaní jednotlivých tvorcov do týchto združení, je v konečnom dôsledku každý autor autonómny článok celku s jedinečným a osobitým významom a vo svojej tvorbe zosobňuje predovšetkým a výhradne seba, a nie skupinu, do ktorej je z rôznych dôvodov priradovaný. Napokon to potvrdzuje i „prípád“ Jána Stacha, o ktorom sa v tejto súvislosti vyjadril aj Vladimír Mináč, keď napísal: „Stacho nepotreboval skupinu, skôr skupina potrebovala Stacha.“ (Hajko, 1998).

Bítnikmi (angl. beat generation) sa zvykne označovať hnutie amerických básnikov a prozaikov 50.-60. rokov 20. storočia, ktorí svojimi dielami i životnými postojmi demonštrovali nesúhlas s prosperujúcou konzumnou spoločnosťou, v ktorej umenie a kultúra zostali kdesi na okraji.

Bítnici boli hnutím vnútorne tak rôznorodým, že akýkoľvek pokus o jeho celkovú charakterizáciu je vo pred odsúdený nepresnosti. Samotné slovo „beat“ sa nedá celkom jednoznačne preložiť. Jednak znamená „zbitý“ alebo „unavený životom“, ale práve tak znamená „blažený“. Termín „bítnik“ prvýkrát použil Herb Caen z novín San Francisco Chronicle 2. apríla 1958 ako hanlivý termín a pravdepodobne ako narážku na nedávno vypustený sovietsky umelý satelit Sputnik.

Martin Hilský v predslove ku Kerouacovej knihe Na cestě zase spomína, že termín „beat generation“ prvýkrát použil predchodca a propagátor bítnikov John Clellon Holmes koncom štyridsiatych rokov 20. storočia. (Hilský, 1978) Z toho je zrejmé, že ani názov si táto skupina básnikov nezvolila sama...

Podobne „prišli“ k názvu „konkretisti“ aj predstavitelia Trnavskej skupiny básnikov na Slovensku. Hajko v publikácii Ján Stacho – Esej o básnikovi, ktorý chcel prečítať šifry bytia totiž uvádza, že Jána Stacha – a následne aj ďalších jeho tvorivých súputníkov – priradil ku „konkretizmu“, k „tzv. konkrétnej poézii“ kritik Milan Hamada, keď v recenzii Stachovej prvej básnickej zbierky Svadobná cesta v Kultúrnom živote v roku 1961 napísal, že „Stachova poézia realizuje poetiku tzv. konkrétnej poézie, ktorá vznikla ako reakcia na poéziu zveršujúcu slová-pojmy, na tzv. postulatívnu poéziu“. (Hajko, 1998)

Hajko tiež poznamenáva, že označiť Stachove verše na základe jednej zbierky a navyše básnikovej prvotiny za konkrétnu poéziu (nie „konkretizmus“ – tento pojem sa z pôvodného termínu odvinul až neskôr) bol zaiste odvážny, no v konečnom výsledku vcelku úspešný krok. Ako ďalej uvádza Hajko, básnik Viliam Turčány k otázke pomenovania skupiny básnikov ako „konkretistov“ poznamenáva, že „slovo konkrétny malo v tom čase bohatú frekvenciu a nechýbalo ani v príslušnej poézii a ďalších oblastiach života. V súvislosti s ich tvorbou (konkretistov, predstaviteľov Trnavskej skupiny – pozn. autor) by bolo oprávnené potiaľ, pokiaľ by malo vyjadrovať odpor k všeobecnosti a deklarativnosti v časti vtedajšej lyriky, ktorú neskrývane išli popierať.“ (Tamtiež) Feldek ale vo svojej publikácii Prekliata Trnavská skupina uvádza, že konkrétnosť bolo slovo Mihalkovičovo a pokračuje: „To, čo pomenovával Mihalkovič konkrétnosťou, označoval Stacho radšej zmyslovosťou. Ondrušovým slovom bolo pamäť. Ja som mal rád nezvalovské slová – asociácia, metafora“. (Feldek, 2007)

Viliam Marčok vidí korene „konkretizmu“ Trnavskej skupiny kdesi v naivnom avantgardnom chápaní slova, keď uvádza, že na jednej strane tento modernistický voluntarizmus, hraničiaci až s aroganciou, vyúsťoval do prepiatej expresie, alebo až divošsky naivného nominalizmu, ktorý stotožňuje veci a slová. (Marčok, 1998) Podľa Marčoka konkretisti verili doslova v magickú – „realitotvornú“ – funkciu básnického slova. Slovo v ich poézii malo, podľa Marčoka, mať schopnosť vyvolať „zážitok reality“ rovnocenný so skutočným bezprostredným kontaktom s ňou. (Tamtiež)

Jozef Mihalkovič v rozhovore pre denník SME v roku 2008 o tom, že Trnavskú skupinu nazývali aj „konkretistami“ povedal: „To pomenovanie má svoje oprávnenie, lebo v určitom momente sme začali odmietat' ideologizmy a najmä ideologické táranie. Primkli sme sa k tomu, čo by sa dalo označiť ako konkretizmus; v tom zmysle, že báseň musí byť báseň. Toto bolo hlavné ustanovenie, ktorému sme boli verní všetci.“ (Mihalkovič, 2008)

Ján Števček označenie „konkretisti“ deklaruje postrehom, že predstavitelia tohto označenia odmietali staré (tradičné) výrazové prostriedky, svoju výpoveď, podľa Števčeka stávali na tzv. predmetnej zmyslovosti, senzualizme. Básnický obraz tak „konkretisti“ podľa Števčeka, budovali pomocou konkrétnych motívov, bez romantického, či symbolistického nánosu. Konkretisti, ako ďalej tvrdí Števček, tak chceli vrátiť slovu jeho základný „konkrétny“ význam. (Števček, 1987)

Azda i v proteste, „popieraní“, vzdore boli konkretisti niečím príbuzní s americkými bítnikmi, ktorých revolta a odmietanie prerástlo však väčšmi i do postojov životných, občianskych. Diela bítnikov vypovedali o pocitoch ľudí z okraja spoločnosti, o beznádeji, depresii, o hľadaní pomyselnej slobody v alkohole, drogách alebo sexuálnych výstrelkoch. V tejto súvislosti je zaujímavá kritika Andreja Plávku na II. celoslovenskej porade spolupracovníkov Mladej tvorby z dňa 3.2.1959 na adresu konkretistov, v ktorej vyčíta vtedajším mladým autorom – Feldekovi, Stachovi, Ondrušovi a Mihalkovičovi, že „sa niektorí mladí autori skoro dostali na scestie, že i v Mladej tvorbe vytŕčali rožky nálady a tendencie nadstraníckeho, exkluzívneho ‚umenia‘, ponárajúceho sa do životného pesimizmu, svetabôľov, márnosti nad márnosti, vyúsťujúce iba ak do umravčaného erotizmu.“ (Marušiak, 2001)

Kto bol vlastne „konkretista“ a kto nie?...

Ďalšou (spoločnou) zvláštnosťou, ktorá môže teoreticky spájať či spríbuzňovať dve nezávislé skupiny básnikov – spomínaných amerických Bítnikov a slovenských Konkretistov, a akcentovať tak i už spomínané nepresnosti vo vytváraní literárnych skupín a interpretácie ich významu ako celku, sa môže javiť už len prostý výpočet ich jednotlivých členov...

Do skupiny tzv. „bítnikov“ sú v internetovej slobodnej encyklopédii Wikipédia zaradovaní básnici a prozaiici: Jack Kerouac, Allen Ginsberg, William Burroughs, Gregory Corso a Gary Snyder. Na internetovom portáli Slovenského rozhlasu (Slovenský rozhlas, 2014) už z tohto zoznamu „vypadli“ Burroughs, Snyder a pribudol Lawrence Ferlinghetti, ktorého zaradovanie do spomínanej generačnej skupiny sa nám javí sporné, už aj vzhľadom na skutočnosť, že Ferlinghetti bol od „bítnikov“ podstatne starší (i keď ich všetkých napokon prežil...a stále žije!) a jeho spojitost' s menovanou skupinou je zrejme ovplyvnené tým, že práve v jeho vydavateľstve City Light Books vyšli mnohé knihy autorov bítnickej generácie, vrátane Ginsbergovej škanďalóznej zbierky Vytie. Na internetovej stránke beatnici-mysteria.cz, ktorá sa detailne venuje bítnickej generácii zase ku Kerouacovi, Ginsbergovi, Ferlinghettimu, Corsovi, Burrouhsovi, Snyderovi pribudli Brautigan, Cassady, Kesey, McClure, Orlovsky, či dokonca český básnik Václav Hrabě (Beatnici-mysteria.cz, 2014) a pod.

Rôznorodosť a nepresnosť pri uvádzaní členov Trnavskej skupiny je obdobné ako vo vyššie spomínanom príklade generácie bítnikov. V roku 1978 Stanislav Šmatlák zahrnul do spoločnej skupiny Stacha, Feldeka, Mihalkoviča, Ondruša, Šimonoviča, ku ktorým priradil aj Mikuláša Kováča. (Šmatlák, 1971) V roku 1988 už Šmatlák „skupinu“ rozšíril o Vadkerti-Gavorníkovú, Jána Buzássyho, Mariána Kováčika a Štefana Strážaya. (Šmatlák, 1998) Je zrejmé, že spomínané Šmatlákovo vyčlenenie autorov do spoločnej skupiny bolo generované väčšmi z pohľadu generačného, než s prihliadnutím na príbuznosť osobnú, či nebodaj vedomú u samotných tvorcov.

Prekvapivo k otázke zloženia Trnavskej skupiny pristupuje Dalimír Hajko, ktorý do tejto skupiny okrem Stacha, Mihalkoviča a Ondruša zaraduje ešte Miroslava Válka a – podľa Hajka – „v širšom, generačnom chápaní a s výhradami“ – spomína Feldeka a Kovalčíka. (Hajko, 1998) Bizarné sa javí Hajkovo tvrdenie už aj napriek nepopierateľnému faktu, že Feldek bol jedným zo zakladajúcich členov Trnavskej skupiny.

Juraj Marušiak Trnavskú skupinu básnikov zase „extrahuje“ na jej štyroch členov: Feldeka, Stacha, Mihalkoviča a Ondruša a vychádza predovšetkým z programového vystúpenia tejto skupiny v časopise Mladá tvorba v roku 1958. (Marušiak, 2001)

Obr. 5 Zakladajúci členovia Trnavskej skupiny z polovice 50. rokov, zľava: Ján Stacho, Jozef Mihalkovič a Ľubomír Feldek (Prameň: Trnavská skupina. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 627)

Viliam Marčok do Trnavskej skupiny zaraďuje jej zakladajúcich členov: Ľubomíra Feldeka, Jozefa Mihalkoviča, Jána Ondruša a Jána Stacha, ku ktorým podľa Marčoka neskôr pribudli Lýdia Vadkerti - Gavorníková a Ján Šimonovič. Marčok taktiež poznamenáva, že v starších úvahách sa k týmto autorom nepresne priradzovali aj Miroslav Válek, Ján Buzássy a Vlastimil Kovalčík. (Marčok, 2004)

Andrea Bokníková - Tóthová zase v publikácii Trnavská skupina predstavuje členov tohto básnického „telesa“ v poradí: Stacho, Ondruš, Mihalkovič, Vadkerti - Gavorníková, Šimonovič a Feldek. (Bokníková - Tóthová, 2006)

Zaujímavá konfrontácia sa ponúka, keď vyššie uvedené „výpočty“ členov Trnavskej skupiny porovnáme so zoznamom, ktorý uvádza samotný člen tohto básnického zoskupenia Ľubomír Feldek, ktorý za Trnavskú skupinu považuje (samozrejme) seba, Jána Stacha, Jána Ondruša a Jozefa Mihalkoviča. (Feldek, 2007)

Väčšmi zaujímavá je však Feldekova poznámka, kde medzi Trnavskú skupinu priradzuje aj prozaika Rudolfa Slobodu, keď vo svojej publikácii Prekliata Trnavská skupina píše: „Trnavská skupina musela teda nájsť aj jeden ‚nový hlas‘ a našla si a prijala medzi seba aj prozaika Rudolfa Slobodu. (Tamtiež)

Až konfrontačne môžu potom vyznieť slová Rudolfa Slobodu z jeho denníkov, ktoré vyšli knižne v roku 1992. Sloboda v zápise z 24. júla 1982 napísal: „Konkretizmus mal priateľov a nepriateľov. Hlavne preto, lebo bol úplne bez filozofie. Autori, čo len trochu začali svet vnímať aj cez filozofiu, buď prestali písať ako Ondruš, alebo začali písať iné (možno tzv. horšie). Konkretistom chyba personifikácia, súciti, ľudský rozmer, ktorý je napr. u Rúfusa. Válek sa zrejme chcel tiež kamsi takto prebiť, ale nebol natoľko naivný (a teda zločinný), aby rozvádzal nejaké smútky v čase, keď boli plné basy politických väzňov.“ (Bokníková - Tóthová, 2006)

Priradenie Rudolfa Slobodu k Trnavskej skupine básnikov sa môže na prvý pohľad javiť ako omyl, no Feldekova poznámka sa vzťahovala predovšetkým na súvislosť predstavenia tejto skupiny v časopise Mladá Tvorba v roku 1958, kde sa pôvodne mala táto družina predstaviť v celom čísle. Redakcia spočiatku dala mladým básnikom len jednu podmienku, aby rešpektovali niektoré „zabehané“ rubriky, medzi ktorými bola aj kolónka „Nové hlasy“, a práve tam mal byť predstavený Rudolf Sloboda, zrejme väčšmi ako generačne príbuzný, mladý autor, než „plnohodnotný“ člen skupiny.

Obr. 6 Zľava: Ján Šimonovič, Ján Stacho a Jozef Mihalkovič (prelom 50. a 60. rokov) (Prameň: Trnavská skupina. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 628)

Zloženie tzv. Trnavskej skupiny...

Zaujímavou sa v tejto súvislosti môže považovať i osobná výpoveď ďalšieho zo zakladajúcich členov Trnavskej skupiny Jozefa Mihalkoviča, ktorý sa v roku 2008 v rozhovore pre denník SME aj o zložení Trnavskej skupiny vyjadril takto: „Trnavská skupina sa rozpustila v priebehu literárnych dejov, ale nie do vytratenia. Ostala v obehu. Hovorí to aj Ľubo Feldek vo svojej novej knihe Prekliata Trnavská skupina, hoci ja beriem trochu s rezervou to, ako stavia svoje zanievanie na túto tému. A trochu mu vyčítam, že necháva akosi bokom Janka Stacha - oni mali medzi sebou isté diferencie. No a ja som nijaké nezhody s nikým z našej skupiny nemal. Dlhú som sa priatelil aj s Jánom Ondrušom, za ktorým som chodieval, keď ešte býval na Pekárskej ulici v Trnave, v Banke pri Piešťanoch a neskôr aj do domova dôchodcov v Stupave. Vždy sme vyrazili do ulíc, išli sme si sadnúť na kalíštek koňaku a hodinu-dve sme sa zhovárali. Ľubo Feldek je nezastupiteľný ako organizátor skupinových záležitostí. Veľmi si cením jeho zanievanie pre detskú literatúru, pre kontakt s deťmi z nás urobil najviac - vážim si toto jeho dobrodružné horlenie. V mojich rukách by však veci ‚povypaľovali‘ pravdepodobne o čosi serióznejšie. Podľa mňa bol napríklad potenciálnym členom Trnavskej skupiny aj výborný básnik a prekladateľ Ján Šimonovič, a aj Števo Strážay...“ (Mihalkovič, 2008)

Odhladnuc od rôznych interpretácií a pohľadov na zloženie Trnavskej skupiny, nepopierateľným a význačným faktom ostáva, že postava, či skôr osobnosť Jána Stacha bola v intenciách tvorby a predstavenia Trnavskej skupiny mnohými považovaná za dominantnú a nosnú. Členovia inej básnickej skupiny nazvanej Osamelí bežci otvorene tiež priznali dôležitosť

prítomnosti Jána Stacha v skupine „konkretistov“. Ivan Laučík spomína: „J. Stachu sme brali s absolútnou vážnosťou, uviedol nás do obraznosti (mimochodom, všetkým trom nám redigoval debuty), ale napodobňovať sme nechceli.“ (Bokníková - Tóthová, 2006) Ivan Štrpka zase priznal, že Stacha a Trnavskú skupinu brali a vnímali Osamelí bežci ako „veľmi vážny krok k estetickéj autonómnosti poézie“. (Tamtiež)

Taktiež Viliam Turčány Jána Stacha označil ako „neskoršieho vodcu konkretistov“ a vzápätí uviedol, že sám Stacho však tvrdil, že to bol práve Ján Ondruš, kto mal „významný podiel na formovaní skupiny a jej poetiky“. (Bokníková - Tóthová, 2006)

Vznik a význam Trnavskej skupiny

Vzniku Trnavskej skupiny, podľa tvrdenia jej zakladajúceho člena Ľubomíra Feldeka, okrem spoločného publikovania členov tohto zoskupenia básnikov (Stacho, Feldek, Ondruš a Mihalkovič), ktoré by napokon nemuselo byť dôvodom „vytvárať“ akýkoľvek spolok, či skupinu v rámci literárnych aktivít jednotlivých zainteresovaných, predchádzal vraj návrh Miroslava Válka, vtedajšieho čerstvého redaktora časopisu Mladá tvorba, aby spomenutí básnici vytvorili spoločnú literárnu skupinu. Samotný Feldek Váľka nazýva „starším bratom Trnavskej skupiny“. Feldek ďalej uvádza, že aj samotný vtedajší šéfredaktor Mladej tvorby Milan Ferko bol myšlienke spoločného predstavenia skupiny v jednom čísle mladej tvorby pozitívne naklonený. Mladá tvorba mala mladým básnikom teda dať k dispozícii kompletne jedno číslo (apríl 1958), ktoré mali zaplniť svojimi príspevkami - manifestmi, básňami, poviedkami a prekladmi. (Feldek, 2007)

Obr. 7 Svadba Jána Stacha (Prameň: Trnavská skupina. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 637)

Podľa Feldeka teda Trnavská skupina vznikla na jeseň 1957. Skupinové číslo bolo pripravené v decembri 1957. V roku 1957 vyšiel aj Váľkov článok Cesty poézie, ktorý bol publikovaný v marcovej Mladej tvorbe 1958 a jeho cieľom bolo, podľa Feldeka, vydláždiť cestu novej poézii, ktorej autori mali vstúpiť so svojím programom v aprílovom čísle. Feldek ďalej tvrdí, že teoretické vystúpenie skupiny sa projektovalo ako angažovaný čin, ktorý mal údajne rozšíriť v teoretickom myslení i v básnickej praxi pojem metafory až do takej miery, aby už nebolo možné klásť metaforu do opozície voči idej, formu voči obsahu, tvar voči téme, pričom tieto dualizmy Feldek nazýva „dualizmami šarapatiacimi v idealistickej estetike“. (Tamtiež)

Vznik a účinkovanie Trnavskej skupiny bolo vážnym a zásadným činom v ďalšom historickom vývoji slovenskej literatúry. Znamenal predovšetkým naštrbenie pravidiel a obmedzení v neslobode umeleckej tvorby, vedomú deformáciu schematizmu v tvorbe básnikov a prozaikov v danom období.

Kritik Milan Hamada v roku 1961 v článku v Mladej tvorbe pod názvom Mladá poézia nastupuje tvrdí, že týmto básnikom (básnikom Trnavskej skupiny – pozn. autorov BB, MG) ide o to, aby poézia nebola sprostredkovaná, aby sa neredukovala svojbytný proces estetického zmocňovania sa sveta na proces abstrakčnej poznávacej činnosti. Polemicky však Hamada dopĺňa, že vyššie uvedené úsilie básnikov po integrálnosti poézie sú, podľa Hamadu, preda len jednostranné, lebo vylučujú v tvorivom procese vedomú, intelektuálnu, poznávaciu zložku človeka, ako jednu z jeho rozhodujúcich bytostných síl. (Bokníková – Tóthová, 2006)

K vzniku a vôbec k významu Trnavskej skupiny sa po rokoch vyjadril aj básnik Štefan Moravčík, keď v Knižnej Revue v roku 1992 napísal, že poézia tejto skupiny vyklíčila s chuťou. Moravčík ďalej tvrdí, že tvorba predstaviteľov Trnavskej skupiny znamenala v každom smere prínos: nový prístup k slovu, prekvapujúci pohľad na svet, neobyčajné majstrovstvo básnického remesla. Podľa Moravčíka Trnavskí básnici spustili u nás nevídaný ohňostroj oslnivých obrazov a hýrivých metafor.“ (Tamtiež)

Vincent Šabík zase vníma vznik Trnavskej skupiny ako novú iniciatívu v slovenskej poézii, ktorá sa, podľa Šabíka, prejavila v radikálnom rozšírení básnického umenia, v novom využívaní materiálu (v širokom slova zmysle), vo vykoristení nových možností fantázie a snenia, elementárnych ľudských pocitov, zrelatívnení tradičného protikladu poetického a nepoetického, a v súvislosti s tým v rozšírení možností básnickej estetiky a poetiky. (Bokníková – Tóthová, 2006)

Viliam Marčok formuluje a vníma význam vzniku pôsobenia básnikov Trnavskej skupiny o. i. aj v „konkretistickom dôraze na rehabilitáciu evidencie reality zmyslami“, ktorý sa už od počiatku, podľa Marčoka, stretal s výhradami väčšiny starších básnikov, prevažnej časti generáčnych druhov aj mladších adeptov básnictva a provokoval k pokusom prekonať senzualistické obmedzenia a exkluzivitu tvaru, predovšetkým metaforiky. (Marčok, 2004)

V roku 1998 v článku Od „realitnej obraznosti k textovej“, ktorý vyšiel v štvrťročníku Literika, Marčok premeny metaforiky, ktoré vo vtedajšej poézii (rozumej v poézii autorov vstupujúcich do slovenskej literatúry v 60. rokoch 20. storočia – pozn. autorov BB, MG) podľa neho vyvolali „konkretisti“, a na ktorej ho zaujal najmä fenomén „analytickosti“, čiže prekračovania naivno-popisnej evidencie „reality“, neskôr identifikoval ako „tendenciu k neurčitosti, ktorá je dôsledkom stotožňovania prežívania s poznávaním a z neho vyplývajúcej prevahy dojmu nad vecou v evidencii reality.“ (Marčok, 1998)

„Kamaráti...“

Slovenský spisovateľ Vincent Šikula si spomína na „konkretistov“ ako na mladých – do istej miery aj idealistických – básnikov. Podľa Šikulu, dnes už „klasicistická trnavská skupina mala plné ruky práce, aby presvedčila ‚kamarátov‘ o svojej pravde.“ Ďalej pokračuje: „A to nie sú iba uverejnené články Feldeka, Mihalkoviča, Stacha, Šimonoviča, ale i tisícky nočných rozhovorov každého s každým, teda každého básnika s každým do úvahy prichádzajúcim kritikom. Básnici však nepotrebovali týchto ‚kamarátov“ na to, aby im pomohli riešiť otázky metafory, ani nie na to, aby sa voviedli do časopisov: títo kamaráti, povedali by sme, boli práve reprezentantmi onej zadubenej, áno i tak možno povedať, ak nechcem povedať slovo oveľa príkrejšie, časti literárnej obce, ktorá po rokoch egyptských rán radšej volila politiku Popolvára vyčkávaťúceho na spravodlivosť, na mlyny Božie, na dupnutie koňa, aby sme neodbočovali od rozprávky. Netreba pripomínať, že to je idealistické a že ani v literatúre,

hoci je dielom ducha, nemôže niečo vzniknúť bez aktivity – naši literárni vedci potrebujú okrem dupnutia i koncept a recept zhora alebo z boku, alebo odzadu, alebo zo všetkých strán. Dôvod stykov trnavskej skupiny s „kamarátmi“ je takmer komický. Kamaráti totiž vytrvalo a sústavne dezinformovali čitateľskú obec – stačí si prečítať vtedajšie Mladé tvorby, Slovenské pohľady, aby sme sa o tom presvedčili.“ (Šikula, 2003)

Vychádzajúc z vyššie uvedených vyjadrení a taktiež faktov, ktoré sme spomenuli v predchádzajúcich častiach nášho predstavenia tejto básnickej skupiny, ale i podľa tvrdení literárnych teoretikov a niektorých slovenských tvorcov a je zrejmé, že vznik Trnavskej skupiny znamenal v intenciách ďalšieho vývoja slovenskej literatúry, predovšetkým poézie, progresívny a dynamický moment. Domnievame sa, že dnes už možno opodstatnene konštatovať, že práve (aj) vznik Trnavskej skupiny predznamenal evidentnú zmenu v slovenskej poézii, ale i próze, literatúre pre deti či v slovenskej prekladateľskej tvorbe.

(Ne)Predstavenie v časopise Mladá tvorba

Prvé verejné vystúpenie básnikov Jána Stacha, Ľubomíra Feldeka, Jána Ondruša a Jozefa Mihalkoviča pod „hlavičkou“ spoločnej literárnej skupiny malo prebehnúť, ako sme už spomenuli, formou predstavenia ich tvorby v časopise Mladá tvorba č. v roku 1958.

Do skupinového čísla Mladej tvorby (MT) 4/1958 uvedení básnici zaradili tri programové manifesty: Bude reč o poézii, Bude reč o detskej literatúre a Bude reč o preklade. Do čísla autori zaradili aj tri „programové“ básne – Ondrušovu Pamäť, Stachovu Ranná spomienku medzi dvoma cigaretami, Mihalkovičovu Priložím a Feldekovu Hra pre tvoje modré oči. Rubrika Nové hlasy, ktorú mali zostavovatelia čísla zachovať, zase prinášala poviedku Rudolfa Slobodu pod názvom Do tohto domu sa vchádzalo širokou bránou. Číslo samozrejme obsahovalo aj ďalšie texty, preklady, glosy.

Cenzúra však označila celú koncepciu čísla za závadnú. Ľubomír Feldek v spomienkach na túto udalosť skonštatoval: „Starší umelci sa stali potom nástrojom moci, ktorá naše (vystúpenie Trnavskej skupiny v Mladej tvorbe 4/1958 – pozn. autorov MG, BB) vystúpenie hneď v zárodku potlačila. Aprílové Číslo MT nikdy nevyšlo v pôvodnej podobe. Ústredný výbor KSS si dal predložiť jeho stránkové obťahy, dal na ne vypracovať okolo 20 posudkov (väčšina bola likvidačných) a na základe posudkov dal sadzbu veľkej časti MT 4/1958 rozmetať. Vyšlo iba torzo. Prišli aj ďalšie postihy, Patrí medzi ne napríklad moje vyhodenie zo zamestnania a odchod do výroby.“ (Feldek, 2007)

Celé spomínané číslo MT 4/1958 bolo teda zadržané a predložené na posúdenie ÚV KSS. Juraj Marušiak k tejto problematike uvádza, že zodpovedný funkcionár ÚV KSS Tomáš Slouka sa vtedy stotožnil s názorom STD a stretol sa so šéfredaktorom MT

Milanom Ferkom. Po tomto stretnutí, ako píše Marušiak, boli vypustené z čísla niektoré básne Jána Stacha (napríklad Nový Telemachos, Svitanie nad mestom, V kaviarni) a poviedka Jozefa Mihalkoviča Na plece a samozrejme skupinový manifest. Namiesto spomínaného manifestu Ferko napísal na prvú stranu stanovisko časopisu, no podľa názoru zástupcu vedúceho STD Štefana Knuta sa nejednalo o „správne stranícke stanovisko“, ale išlo skôr o obhajobu vystúpenia autorov a koncepcie čísla. (Marušiak, 2001)

Marušiak ďalej uvádza, že ani potom však Ferko v podstate koncepciu čísla nezmenil. T. Slouka teda opäť prerokoval celé číslo s Ferkom a predsedom stránickej skupiny pri výbore Zväzu slovenských spisovateľov Ladislavom Mňačkom. Z tohto stretnutia vyplynulo, že redakcia pozmení celé číslo, ktoré vydá v máji ako dvojčíslo 4-5. Z tvorby Trnavskej skupiny mali byť zverejnené iba niektoré ukážky a číslo malo byť doplnené „stanoviskom, ktoré bude zodpovedať stránickej línii“. (Tamtiež)

Ako ďalej spomína Marušiak, mal šéfredaktor Milan Ferko pred vytlačení predložiť osobne celé číslo časopisu Sloukovi na prezretie. Redakcia však zvolila iné riešenie. Zo zamýšľaného 4. čísla vypustila 14 strán s príspevkami, ktoré boli predmetom najväčších kontroverzií. Niektoré z nich nahradila pôvodnou tvorbou a prekladmi sovietskych autorov a 4. číslo vydala ako samostatné číslo. Šéfredaktor Ferko číslo aj napriek príslubu Sloukovi nepredložil, ale, podľa Marušiaka, pracovníkovi STD Lingurskému tvrdil, že Slouka ho schválil a na základe toho si od neho vyžiadal schvaľovacie číslo. (Tamtiež)

Podľa Feldeka vyradovanie jednotlivých príspevkov skupinového čísla MT, kde sa mala po prvý raz predstaviť Trnavská skupina prebiehalo rafinovane, pretože, ako uvádza ďalej Feldek, ÚV KSS uvádzal podružné dôvody ako vulgárnosť, nezrozumiteľnosť a podobené. (Feldek, 2007) Ako teda poznamenáva samotný Feldek, faktom však ostáva, že pomerne veľa príspevkov napokon predsa len vyšlo a dodáva: „Nič to však nemení na politickom charaktere zákazu skupinového vystúpenia ako takého. Nič to nemení na tom, že skupinové vystúpenie sa vlastne nekonalo – čo vyšlo, vyšlo individuálne.“ (Feldek, 2007)

Z vyššie uvedeného môžeme napokon skonštatovať, že plánované spoločné verejné vystúpenie Trnavskej skupiny v programovom čísle Mladej tvorby v roku 1958 sa de facto nekonalo. Politická moc zatrhla mladým básnikom prezentovať sa ako skupina literátov s názorom. Revolta patrí k mladosti, básnikom akoby bola vlastná. Trnavská skupina nakoniec však neostala len jalovým gestom, kratochvíľou rebelov „bez príčiny“.

Celkovo môžeme Trnavskú skupinu považovať za jednu z najvýznamnejších básnicko-literárnych skupín na Slovensku. Odkaz, ktorý jej členovia zanechali v našej literatúre a poetike, je aj po niekoľkých desaťročiach jedinečným dôkazom ich majstrovstva, espritu a iskrivej obraznosti. Ostáva nám veriť, že jej umelecké dielo a ľudské poslanstvo si nájde miesto aj v súčasnosti, ktorá, žiaľ, poézii nie je priveľmi žičlivá.

Obr. 8 Ďalšia svadba Jána Stacha... (svedkovia: Albín Brunovský a Jozef Mihalkovič) (Prameň: Trnavská skupina. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 637)

Zoznam použitej literatúry

BOKNÍKOVÁ-TÓTHOVÁ, Andrea. 2006. Trnavská skupina: Konkretisti.1. vyd. Bratislava : Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2006. 664s. ISBN 80-7149-914-5. s. 470, 482, 485, 488, 489, 496, 497, 582, 583.

BOKNÍKOVÁ-TÓTHOVÁ, Andrea. 2006. Stacho, Ján (1936 – 1995), Svadobná cesta, Básnická zbierka, 1961. In Slovník diel slovenskej literatúry 20. storočia. 1. vyd. Bratislava : Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2006. 528. ISBN 80-7149-918-8. s. 376.

FELDEK, Ľubomír. 2007. Prekliata Trnavská skupina. 1. vyd. Bratislava : Columbus, 2007. 212 s. ISBN 978-80-7136-171-8. s. 9, 10, 11, 12, 13, 17, 50, 51, 70, 161, 162, 164.

HAJKO, Dalimír. 1998. Ján Stacho. 1. vyd. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. 84 s. ISBN 80-88878-07-1. s. 6, 14, 23, 24, 25, 43, 61, 63.

HILSKÝ, Martin. 1978. Osamelý poutník Jack Keouac. In Na cestě. Prel. Jiří Josek. 1. vyd. Praha : Odeon, 1978. 380 s. 8.

MARČOK, Viliam a kol. 2004. Dejiny slovenskej literatúry III. 1. vyd. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004. 471s. ISBN 80-88878-87-X. s. 15, 28, 29, 33, 35, 38, 43, 44, 49, 109, 110, 115, 382, 383, 388, 389

MARČOK, Viliam. 1998. Od „realitnej“ obraznosti k „textovej“. In Literika. ISSN 1335-180X, 1998, roč. III, č. 1, s. 21, 22.

MARUŠIAK, Juraj. 2001. Slovenská literatúra a moc v druhej polovici päťdesiatych rokov. 1. vyd. Brno : Prius, 2001. 185 s. ISBN 80-902995-1-2. s. 9, 110, 111, 118.

MORAVČÍK, Štefan. 1992. Obrad s plameňom. In Knižná Revue. 1992. roč. II, č. 15, s. 4.

ŠIKULA, Vincent. 2003. Požehnaná taktovka. 1. vyd. Bratislava : Belimex, 2003. 178 s. ISBN 80-89083-42-0- s. 14, 124, 125, 130.

ŠMATLÁK, Stanislav. 1971. 150 rokov slovenskej lyriky. 1. vyd. Bratislava : Tatran, 1971. 332 s. s. 272.

ŠTEVČEK, Ján a kol. 1987. Dejiny slovenskej literatúry 4. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987. 256 s. s. 10, 13, 45, 46.

Iné pramene

Beatnici-mysteria.cz. Beat generation. [online]. Beatnici-mysteria.cz; 2014. [citované 2014-06-24]. Dostupné na internete: <<http://beatnici.mysteria.cz/beat.html>>

Prispievatelia Wikipédia. Beat generation [online]. Wikipédia, Slobodná encyklopédia; 2014. [citované 2014-05-18]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/w/index.php?title=Beat_generation&oldid=2090943>

Slovenský rozhlas – Devín. Autor na dnes – Beat generation [online]. Slovenský rozhlas; 2014. [citované 2014-06-24]. Dostupné na internete: <<http://www.slovakradio.sk/devin/autor/index.php?page=beatnici>>

MIHALKOVIČ, Jozef. 2008. Reč je aktuálny živel. In SME [online]. SME; 2008 [cit. 2014-03-20]. Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/3950800/Jozef-Mihalkovic-Rec-je-aktualny-zivel.html>>

Kontaktné údaje:

Mgr. Boris Brendza, PhD.
UCM FMK v Trnave
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
boris.brendza@gmail.com

Mgr. Marián Grupač
Žilinská univerzita v Žiline
Fakulta humanitných vied – Katedra
mediamatiky a kultúrneho dedičstva
Univerzitná 1
010 26 Žilina
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
marian.grupac@mediamatika.sk